

RECENSIONER

Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum. Gunnar Alsmark (red.). Studentlitteratur, Lund 1997. 198 s., ill. ISBN 91-44-00198-3.

Den nya sociala rörelsen bland etnologer känner vi alla redan. Antologismen samlar små grupper av forskare kring något givande tema. Resultatet blir böcker med kort produktionstid och god aktualitet. I den av Gunnar Alsmark redigerade *Skjorta eller själ? Kulturella identiteter i tid och rum* vinklar åtta etnologer begreppet identitet. Bidragen kommer både från veteraner och unga doktorander i en positiv blandning. Underrubriken förtydligande betoning av tid och rum får full täckning. I motsats till många som skriver om identitet idag visar författarna ett intresse för historisk förändring utan färdigbestämda mallar.

Det finns en tendens att låta identitet ersätta kulturbegreppet, menar Gunnar Alsmark i introduktionen. Man kan undra vad det egentligen gör för skillnad. Begreppets räckvidd begränsas förstås inte till det enklaste, den självbild individen presenterar vid ett visst tillfälle. Därutöver finns kollektiva identiteter. För att förstå identiteter måste vidare villkoren för deras produktion undersökas. Institutioner formar identiteter åt de individer som rekryteras. Begreppets omfång blir knappast mindre eller annorlunda än vad som gäller för kultur. Skillnaden är att olika teoribildningar aktualiseras. Litteraturreferenserna i antologin går genomgående till aktuell sociologi, snarare än till antropologi. Konsekvenserna av att slå följe med sociologer, snarare än antropologer, är en fråga som hade varit värd att ställa. Ironiskt nog är det sociologerna som verkar mest attraherade av kulturbegreppet idag, medan identitetsbegreppet nyligen avfärdats av Stuart Hall som totalitärt, stelt och reifierande – en diagnos som känns välbekant från vår egen debatt om kulturbegreppet.

Alsmarks förord är fritt från de linjära utvecklingsperspektiv som det blivit allt vanligare att klandra modernitetsforskningen för. Försvagningen av traditionella normer leder inte nödvändigtvis till ökad frihet. Expertdiskurser fyller tomrummet och skapar nya bind-

ningar. Skiftande samhällsvillkor gör också att talet om reflexiva och sökande identiteter har mycket olika relevans beroende på ekonomiska möjligheter. Etniska konflikter tvingar in individerna i hårt polariserade positioner. Med dessa och många andra kloka observationer introducerar Gunnar Alsmark antologin.

Orvar Löfgrens uppsats ifrågasätter en del spridda föreställningar om identitetsupplösning kopplad till platsens minskade betydelse. Rörlighet i rummet skapar hjältar/hotfigurer som nomaden, kosmopoliten, flyktingen eller flanören. Dessa bilder måste granskas kritiskt, rörligheten leder inte bara till upplösning, utan måste ses som ett knippe av motsägelsefulla rörelser. Etnologins bidrag blir att erbjuda analogier ur det förflytna, exempel på föreställningar om upplösning av rumsliga identiteter och hur dessa hanterats genom uppfinningen av nya hem och platser. Historieskrivningen blir mindre av att ställa då mot nu, den äldre modernitetsforskningens schematiska trick, mer av att söka efter cykler av de- och reterritorialisering. En viss risk för att underskatta nuets egenart kan hota den kritiska strategi Löfgren föreslår.

Birgitta Svensson diskuterar biografi, ett ämne som genom etnologers prioritering av livshistoriska intervjuer ter sig nödvändigt att ta upp i samband med identitet. Den livshistoriska intervjun ger en levnadsberättelse, en subjektiv självpresentation. Etnologens uppgift är att undersöka villkoren för dess produktion i sociala villkor, tidsanda och berättartekniska konventioner som verkar normerande. Olika slag av biografier presenteras och ger en spännande bredd åt artikeln. Att de intellektuella i högre grad än andra har makt över sin tid, att muta in epoker med sina egna märkesår är en träffande iakttagelse. Koncentrationen på 40-talisternas reflektioner över sina välordnade liv ger dock ett tillbakablickande drag åt artikeln och väcker frågetecken kring hur efterföljande generationer konstruerar sin identitet utan stöd av högkonjunkturen och en lysande arbetsmarknad. De återkommande försäkringarna om 40-talisternas biografiska kompetens kan göra läsaren fundersam över intervjuerna och med vilket syfte de gjorts och bearbetats. Säkert hade de lika gärna kunnat

studeras med avseende på motsägelser och dissonanser. Trots frågetecknet måste detta framhållas som en tankediger text och ett viktigt bidrag till etnologjämnets metoddebatt.

Gunnar Alsmarks eget bidrag gäller etnicitet utifrån upprepade intervjuer med en enda person, en ung kvinna med multietnisk bakgrund. Genom att på detta sätt placera en individ i centrum blir det möjligt att se hur olika tillhörigheter kombineras. Jämte Linde-Laursens artikel sist i antologin är f.ö. detta enda texten som berör ett av de viktigaste stråken i debatten om identitetsbegreppet på senare år, nämligen den om identitetspolitiken i USA.

Lissie Åström ger en överskådlig presentation av identitetsstrategier utifrån växlande definitioner av manligt och kvinnligt i olika sociala miljöer i historisk förändring. Eftersom förf. betytt så mycket för att införa könsperspektiv i etnologin är artikeln värd att uppmärksamma.

Hur professionella grupper blir till genom att förhandla fram nya yrkesidentiteter är Kerstin Arcadius ämne. Sekelskiftets museimän tar kommandot genom att erbjuda ett modernt perspektiv på förfluten tid. Dessa manliga akademiker mutade in sin plats genom avgränsningar mot amatörer och hembygdsentusiaster.

Biografen som scen för kollektiva identitetskonstruktioner presenteras av Carina Sjöholm. 1940- och 50-talens landsbygdsungdomar förvärvade nya kompetenser i mötet med filmen. Till skillnad från den i mediaforskningen vanliga inriktningen på att läsa filmen som text läggs huvudvikten vid besöken som en kollektiv ritual, en läroprocess som inkluderar tack samma detaljer som samlandet av filmstjärnebilder.

De två avslutande uppsatserna understryker rumslika aspekter av identiteten och känns som en fingervisning om att landskapet och platsen har tagit en tätplats i att sätta fart på etnologernas nyfikenhet och fantasi. Markus Idvall debuterar med en mycket välskriven uppsats om Öresundsregionen. I offentliga utredningar speglas försöken att etablera en region genom att framställa den som något givet och redan existerande. Sista artikeln byter kontinent. Den kaliforniska småstaden Solvang säljer sig till turisterna med en väl marknadsanpassad och självsvåldigt nyuppfunnen danskhet. Det måttliga intresset för detaljtrohet och autenticitet i denna identitetskonstruktion väcker Anders Linde-Laursens intresse. Ämnet får relief i en jämförelse med Europa där historien sorterats i prydligare mönster, nation för nation och därmed med ett starkare fokus på formella äkthetsstämplar.

Uppsatserna ger en bredd av infallsvinklar och täcker de flesta sammanhang där identitet figurerat i debatten. Ett ämne saknas dock, 80-talets vanligaste bud om den sociala identitetens grundval, nämligen klass. Här har det hänt mycket under 90-talet. Ett nytt socialt landskap har ritats upp i många förvirrande turer. Framträdande inslag är arbetslösheten, vår tids största reduktion av identiteter, jämsides med välfärdsstatens nedrustning – samhällets reträtt som garant för rimligt minimiutrymme för medborgarnas identitetsprojekt. Här finns också alla de nya begreppen med sina övertalande anrop och tvingande positioneringar: den nya underklassen, risksamhället, tvåtredjedelssamhället, enfemedelssamhället. Det här området tycks forma sig till 90-talets blinda fläck i etnologin.

Gunnar Alsmarks förord vill inte låsa sig för någon bestämd definition av identitet, utan pekar på några utvecklingslinjer och debatter. Redaktören menar att författarna i sina diskussioner upplevt en motsättning mellan att tala om individers identitet i pluralis, respektive en enda, personens totala identitet. Men forskningens uppgifter skapas väl mer ur försök att korrigera slagsidor i allmänt spridda föreställningar, snarare än att säga vilken teori som är bäst. I tider av stark betoning av individen blir undersökningar av de sociala villkoren för sådana idéer viktiga att belysa. En hel del uppslag i den vägen ges alltså också i denna bok.

Magnus Mörck, Göteborg

Karin Johannisson: *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur.* Norstedts förlag, Stockholm 1997. 288 s., ill. ISBN 91-1-971362-2.

Kroppens tunna skal är en kroppens historia sedd med humanismens ögon. Karin Johannisson, professor i idé- och lärdoms historia, belyser hur relationen till den egna kroppen konstrueras i ett växelspel mellan natur och kultur. Boken är en fortsättning på Johannissons tidigare undersökningar av den historiska kroppen och en av flera intressanta böcker som under de senaste åren skärskådat kroppen ur ett socialt och kulturellt perspektiv (se recensioner i *RIG* nr 1–2 1997).

”Kroppen formas av och i världen”, säger förf. Kroppen är med andra ord inte ett entydigt objekt utan transformeras i tid och rum. Genom att problematisera det till synes naturliga visar förf. på dess konstruerade